

نقش اعتقاد به مهدویت بر فرهنگ دینی خانواده در منابع اسلامی، با تأکید بر اندیشه آیت‌الله صافی گلپایگانی^۱

حکیمه احسانی^۱

فاطمه ابراهیم پور یانی^۲

چکیده

نقش اعتقاد به مهدویت مبتنی بر فرهنگ مهدوی، دارای قابلیت بیان دیدگاه‌ها و ارائه راه‌حل‌های راهبردی در حوزه‌های متفاوت انسانی و اجتماعی است. تأثیر این اعتقاد بر فرهنگ دینی خانواده در همه جنبه‌های زندگی سیاسی-اجتماعی و فردی به صورت مادی و معنوی، خودش را جلوه می‌دهد و خانواده مهدوی در نظام آرمانی و الهی، به رهبری انسانی کامل و خلیفه الهی، نقشی بی‌بدیل ایفا و زمین را برای ظهور آماده می‌کند تا عدل و حکمت، سراسر عالم فراگیرد. این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی و شیوه گردآوری داده‌ها و اسناد کتابخانه‌ای و بر اساس منابع تاریخی و حدیثی با محوریت آثار آیت‌الله صافی گلپایگانی تنظیم شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهند اعتقاد به مهدویت به لحاظ مادی و معنوی دارای آثاری بر فرهنگ دینی خانواده است که می‌تواند اعضای خانواده را حول محور خود جمع و آنان را یکپارچه کند و به آنان هویت واحد دینی ببخشد. به لحاظ کارکردهای اعتقاد به مهدویت، در مصادیق و شاکله‌های ذیل معنا پیدا می‌کند: بسترسازی مناسب برای نسل آینده، الگوی تربیتی و تربیت اخلاقی، عدالت، پرورش روح امید، استحکام روابط خانوادگی، نام‌گذاری فرزندان، صدقه‌دادن، تقویت ارزش‌های مهدوی در فضاهای آموزش در سبک زندگی منتظران مهدویت.

واژگان کلیدی: اسلام، مهدویت، فرهنگ دینی، خانواده مهدوی، آیت‌الله صافی گلپایگانی^۱.

۱. دانشجوی دکتری تاریخ اسلام، ادیان و مذاهب اسلامی، کارشناسی ارشد فرهنگ و ارتباطات باقرالعلوم^ع و سطح سه

H.Ehsani94@gmail.COM

رشته تاریخ اسلام حوزه علمیه خواران معصومیه^ع.

۲. دانش‌آموخته سطح دو حوزه علمیه خواران، قم.

مقدمه

«مهدویت» و اعتقاد به آن، یکی از مسائل اساسی جهان اسلام و مکتب تشیع است، به طوری که اعتقاد به منجی آخرالزمان، عقیده‌ای عمومی و مشترک می‌باشد و در همه ادیان، عقیده به ظهور «منجی» وجود دارد. برخی ادیان معتقدند روزی که جهان پر از ظلم و جور شود، او ظهور می‌کند تا در همه عالم قسط و عدل برقرار کند. شناخت منجی آخرالزمان از اهمیت والایی برخوردار است. در مکتب تشیع، باور به وجود و حضور امام مهدی و شناخت ایشان و واجب اطاعت بودن آن حضرت و واسطه فیض بودن ایشان را راه رسیدن به معرفت پروردگار می‌داند. بر اساس روایات اسلامی و نقل‌های تاریخی، آن «موعود»، هم اکنون «موجود» است؛ لکن از دیده‌ها پنهان و مشخصات او کاملاً روشن و زندگی او بی‌ابهام است. وظیفه و تکلیف همه مسلمانان این است که امام عصر را بشناسند و به حجت‌الاهی معرفت پیدا کنند. مهدویت، یعنی اندیشه‌ای که درباره امام مهدی عجل‌الله تعالی فرجه‌ه سخن می‌گوید و بر موعود باوری مبتنا داشته باشد. اعتقاد به مهدویت، زمانی بارور می‌شود که این عقیده به‌طور صحیح و با تبیین جامع، شکل گرفته باشد. از این رو با دلایل علمی و عقلانی و تفکر در آفریده‌های خدا، صفات خدا، رسالت پیامبران و اندیشه در مورد ولایت، به ویژه مهدویت و بررسی آن از دیدگاه اسلامی، بایستی باور خانواده مهدوی را تقویت کرد. اعتقاد به مهدویت و باور به ظهور امام مهدی عجل‌الله تعالی فرجه‌ه، خانواده و به تبع آن جامعه را تحت تأثیر خویش قرار می‌دهد. پژوهش حاضر می‌کوشد ضمن بازخوانی اندیشه و مواضع اعتقادی آیت‌الله صافی گلپایگانی، به این پرسش اصلی پاسخ دهد که با توجه به دیدگاه دین اسلام، اعتقاد به مهدویت با فرهنگ دینی خانواده دارای چه نسبتی است و چه نظریاتی در این زمینه وجود دارد؟ در این مقاله سعی شده به روش توصیفی - تحلیلی براساس منابع تاریخی و حدیثی با محوریت آثار آیت‌الله صافی گلپایگانی آیات، روایات و دیدگاه و نظام فکری، عقیدتی آیت‌الله صافی گلپایگانی رحمه‌الله در نقش اعتقاد به مهدویت بر فرهنگ دینی خانواده مورد بررسی و تبیین گردد.

۱. ادبیات تحقیق

۱-۱. پیشینه پژوهش

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته، کتاب مستقلی در خصوص تأثیر اعتقاد به مهدویت بر فرهنگ دینی خانواده یافت نشد؛ اما آثاری مربوط به موضوع مقاله پیش رو به رشته تحریر درآمده‌اند؛ از جمله:

۱. «آثار تربیتی اعتقاد به مهدویت»، اثر نجمه نجم. این پژوهش دارای شش فصل و هر فصل دارای چند گفتار است. برخی از رؤوس مطالب این اثر عبارتند از: مفهوم تربیت، شاخص‌های تربیتی اعتقاد به مهدویت، شیوه امامان برای ترویج فرهنگ مهدویت و جامعه‌پذیری آن.

۲. «خانواده و زمینه سازی ظهور»، نوشته محمود ملکی. این کتاب از سه بخش و هر بخش از چند فصل و هر فصل مشتمل بر چندین گفتار است. مباحثی چون تربیت و نقش خانواده، خانواده و انتقال فرهنگ انتظار، ضرورت شناخت امام عصر برخی از عناوین این اثر را تشکیل می‌دهند.

۳. مقاله «مولفه‌های هیجانی و عاطفی اثرگذار مهدویت در تحکیم خانواده»، اثر علی اصغر نوبخت. در این مقاله به عناوینی پرداخته شده است، از جمله مهدویت و کارکرد آن در استحکام خانواده و پرورش روحیه انتظار و باورداشت و اعتقاد به مهدویت.

وجه تمایز مقاله مذکور با موارد ذکر شده، آن است که این مقاله در صدد تبیین باور به مهدویت و رابطه آن با فرهنگ دینی خانواده به صورت خاص و با تأکید بر دیدگاه آیت‌الله صافی گلپایگانی رحمته‌الله علیه است.

۱-۲. مفهوم‌شناسی

مفهوم‌شناسی ممکن است بر اساس دیدگاهی که مفهوم در آن تعریف شده است، متفاوت باشد. در فرایند مفهوم‌شناسی به دست می‌آید که هدف از تعریف به طور دقیق، چه بوده است. بنابراین، در پژوهش‌ها مفهوم‌شناسی از اهمیت بسزایی برخوردار است.

۱-۲-۱. مهدویت

«مَهْدَویت» واژه‌ای عربی، از ریشه «مهدی» است که از اضافه شدن «ت» به «مَهْدَوی» ساخته شده است. «مهدوی» به معنای مربوط بودن به مهدی است؛ مانند واژه عَلَوی و حَسَنی. «ت» در واژه «مهدویت»، تایی تأنیث می‌باشد و به واسطه حذف شدن موصوف آمده است؛ یعنی در اصل «طریقه مهدویه» یا مانند آن بوده است.^۱ مهدویت، مصدر جعلی مهدی به معنای مهدی بودن است. در تعریف اصطلاحی این واژه آمده است که مهدویت از جمله عقاید و اصول مذهب شیعه اثناعشری است. شیعه معتقد است که مهدی، فاطمی است، یعنی از فرزندان فاطمه علیها السلام، پسر امام حسن عسکری علیه السلام و دوازدهمین جانشین پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله و سلم است.^۲ کلمه مهدویت، به لحاظ واژه‌شناسی، از ریشه «هَدَى» گرفته شده و مصدر جعلی مهدی (اسم مفعول) به معنای «هدایت شده» است.^۳ اصطلاح «مهدویت» به مکتب‌هایی اطلاق می‌شود که شاخصه اصلی آن‌ها، اعتقاد به دوره آخرالزمان و انتظار ظهور منجی و نجات‌دهنده خاصی به نام امام مهدی علیه السلام است.^۴

۲-۱-۲. فرهنگ دینی

«فرهنگ»، از جمله کلی‌ترین و فراگیرترین مفهوم‌ها در علوم اجتماعی است که تعریف‌های متعددی از آن ارائه شده و در لغت به معنای ادب، دانش، علم و معرفت است.^۵ در اصطلاح علوم اجتماعی گفته شده است: فرهنگ به معنای علم و ادب، آداب و سنن، امور متداول در میان هر قوم و ملت، اعم از علوم، رسوم، آداب و سنن است که آحاد مردم آن قوم به دریافت و عمل به آن‌ها پایبند بودند.^۶ همچنین فرهنگ مجموعه‌ای از علوم، دانش‌ها، هنرها، افکار و عقاید،

۱. الویری، گونه‌شناسی رویکردهای آموزه مهدویت در چهارچوب ظرفیت تمدنی، ص ۶۱.

۲. تونه‌ای، موعودنامه، ص ۷۱۱.

۳. ر. ک: حسینی، معارف و معاریف: دایرة المعارف جامع اسلامی، ج ۹، ص ۷۱۱.

۴. علیرضا ابراهیم، مهدویت در اسلام و دین زرتشت، ص ۹.

۵. معین، فرهنگ معین، ج ۲.

۶. حسینی، معارف و معاریف: دایرة المعارف جامع اسلامی، ج ۸.

اخلاقیات، مقررات و قوانین، آداب و رسوم است.^۱ فرهنگ دینی؛ رفتار و کنش و واکنش بشر در جهت توحید و پرستش رشد و تکامل عنوان می‌شود. سعی فرهنگ دینی بر این است تا اخلاق و رفتار و مناسک عملی تاریخ بشری را از انحراف و خطا دور نگه دارد. به همین رو، منابع دینی به عنوان ابزار و معیار سنجش صحت و سقم رفتارهای دینداران معرفی شده و پیامبران و امامان علیهم‌السلام با همین ابزار دینی تلاش کرده‌اند تا پرستش خدای متعال را اصلاح و ساماندهی و بشر را از شرک و بت پرستی دور کنند. به همین دلیل، فرهنگ دینی با راهنمایی و سوق دادن مردم به سوی منابع اصیل دینی، در بُعد رفتاری، باید و نبایدهای عملی را رشد و تکامل داده و اشکال پرستش و تعبد را اصلاح کرده است.^۲ همیاری و حمایت معنوی اعضای خانواده از یکدیگر از کارکردهای خانواده مهدوی در جهت فرهنگ دینی است. فرهنگ الهی، انسان را آمیزه‌ای از جسمی خاکی و روان آسمانی می‌داند؛ به طوری که فرهنگ اسلامی تبلور تمام و کمال آن است و هدف آن دستیابی به کمالی است که در تابش نور «وحی» حاصل می‌گردد و ملاک برتری انسان را نیز تقوایی و پایبندی به اصول ثابت اخلاقی و از سویی تمایلات و انگیزه‌های بشری در جهت ولایت الهی رشد و توسعه پیدا می‌کند و این رشد انگیزه و تمایلات نیز توسط منابع دینی، یعنی «کتاب»، «سنت» و «عقل» سرپرستی می‌شوند و معرفت و دانش بشر رشد و تکامل می‌یابد.

خانواده مهدوی

«خانواده» در لغت به معنای «اهل»، یعنی انس همراه با ویژگی و تعلق و وابستگی است و برای آن، مراتب مختلفی وجود دارد. «آل الرجل»، همان اهل و عیال است و همچنین کسانی که از او تبعیت می‌کنند.^۳ در اصطلاح، خانواده کوچک‌ترین نهاد اجتماعی ترکیب یافته از حداقل دو انسان و بیش‌تر، با اهداف مشخص و معلومی همچون ارضای نیازهای غریزی، تربیت نسل آینده و

۱. سعیدیان، دائرة المعارف نو، ج ۴.

۲. جماعتی، ماهیت قلمرو و کارکردهای فرهنگ دینی، ص ۵.

۳. مصطفوی، التحقیق فی کلمات قرآن کریم، ج ۱، ص ۱۶۹ و ۱۶۷.

آرامش‌یابی می‌باشد.^۱ منظور از خانواده مهدوی، خانواده‌ای است که روابط اعضا بر اساس اندیشه دینی و ولایت محوری تنظیم شده و تلاش می‌کند امام زمان خود را بیش‌تر بشناسد و خود را برای ساختن جامعه مهدوی و جهان مهدوی آماده کند.^۲

۳. شخصیت آیت‌الله صافی گلپایگانی

آیت‌الله حاج شیخ لطف‌الله صافی گلپایگانی، یکی از مراجع تقلید شیعه در شهر مقدس قم اهل گلپایگان و از شاگردان برجسته آیات عظام: بروجردی، حجت، خوانساری و گلپایگانی بوده و مدتی نیز در نجف اشرف از آیات: محمدکاظم شیرازی و محمدعلی کاظمی بهره برده است. ایشان سالیان متمادی در حوزه علمیه قم به تدریس و تحقیق و تألیف آثار گوناگون فقهی، کلامی و حدیثی پرداخته است. از فعالیت‌های ایشان در عرصه‌های علمی و فرهنگی تربیت شاگردان فاضل و تألیف آثاری مفید در حمایت از ولایت و مهدویت و اجتهاد فقهی و نصایح دلسوزانه و هدایت مسلمین و عضویت در شورای نگهبان و مجلس خبرگان رهبری است. آثار و تألیفات آیت‌الله صافی گلپایگانی، حدود هشتاد اثر فارسی و عربی به چاپ رسیده است؛ از جمله کتاب منتخب‌الاثار درباره امام مهدی عجل‌الله تعالی فرجه‌ش که به توصیه آیت‌الله بروجردی آن را نگاشته است. آیت‌الله صافی گلپایگانی در دوازدهم بهمن سال ۱۴۰۰ شمسی در ۱۰۳ سالگی در شهر مقدس قم درگذشت و طبق وصیتش در حرم امام حسین علیه‌السلام در کربلای معلّی دفن شد.

۴. مهدویت در قرآن و ضرورت شناخت امام عجل‌الله تعالی فرجه‌ش

آن چه ضرورت پرداختن به این مبحث مهم را دو چندان می‌کند، اهمیت و ضرورت اعتقاد به مهدویت در اسلام و مهدویت از دیدگاه قرآن است که در این پژوهش ابتدا مورد بررسی قرار گرفته است و در ادامه ضرورت شناخت امام نیز بیان می‌گردد. هر چند مسئله مهدویت به صراحت در قرآن نیامده است، در کتاب معجم احادیث امام مهدی عجل‌الله تعالی فرجه‌ش، محققان، برخی آیات قرآن کریم

۱. نیلی پور، خانواده‌های مهدوی، ص ۲۴.

۲. همان، ص ۵۳-۵۵.

را به موضوع مهدویت مرتبط دانسته‌اند.^۱

مفسران شیعه دو دسته از آیات قرآن را برای مسئله مهدویت بیان کرده‌اند.

۱. آیاتی که بر ضرورت وجود امام تأکید دارند: از دیدگاه قرآن، خداوند برای هر امتی فردی را انتخاب کرده است تا آن‌ها را هدایت کند: «وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ»؛ و برای هر جامعه راهنمایی هست.^۲ امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه مذکور فرمود: «در هر زمانی امامی از خاندان ما وجود دارد که مردم را به آنچه رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم آورده است، هدایت می‌کند».^۳

۲. آیاتی که به حکومت صالحان و مؤمنان بر روی زمین بشارت می‌دهند:

«وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ»؛ در زبور بعد از ذکر [= تورات] نوشتیم بندگان شایسته‌ام وارث حکومت زمین خواهند شد.^۴ و «وَتُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ»؛ ما می‌خواهیم بر مستضعفان زمین منت نهیم و آنان را پیشوایان و وارثان روی زمین قرار دهیم.^۵ روایات فراوانی این آیات را به مسئله ظهور و مهدویت نسبت داده‌اند. در آیه‌ای دیگر خداوند حکومت و جانشینی مؤمنان و صالحان را به عنوان وعده الهی بر بندگان مؤمن خود بیان می‌کند و امنیت و آرامش را مژده می‌دهد: «خداوند به کسانی که از شما ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند، وعده می‌دهد که قطعاً آنان را حکمران روی زمین خواهد کرد؛ همان‌گونه که پیشینیان آن‌ها خلافت روی زمین را بخشید و ترسشان را به آرامش و امنیت مبدل می‌کند؛ آن چنان که تنها مرا می‌پرستند و چیزی را شریک من

۱. جمعی از محققین، معجم احادیث امام مهدی، ج ۵.

۲. رعد: ۷.

۳. مجلسی، بحار الانوار، ج ۲۳، ص ۵.

۴. انبیاء: ۱۰۵.

۵. قصص: ۵.

نخواهند کرد و کسانی که پس از آن کافر شوند، آن‌ها فاسقانند.^۱ روایات صادر شده از امامان شیعه، این آیه را بر امام زمان و اصحاب او منطبق کرده‌اند.^۲

در آثار مفسران شیعه، با استناد به سخنان اهل بیت علیهم‌السلام و قرآن، درباره ویژگی‌های عصر غیبت و همچنین نشانه‌های عصر ظهور و دوران پس از آن سخن گفته شده است. قرآن کریم درباره مقام و منزلت منتظران در عصر غیبت^۳، صبر و ارتباط قلبی^۴، اطاعت محض^۵ و امتحانات بسیار دشوار آن‌ها^۶ و وضعیت سخت زندگی منتظران^۷ و پاداش بر این دشواری‌ها نکاتی بیان می‌کند.^۸ قرآن در آیه ۴۶ سوره ابراهیم به توطئه‌هایی اشاره می‌کند که با هدف تضعیف اعتقادات مردم انجام می‌شوند. امام صادق علیه‌السلام در حدیثی، این آیه را به تلاش دشمنان در عصر غیبت برای زایل کردن اعتقاد مردم به مسئله مهدویت تفسیر کرده است.^۹ مسئله اختلاف مردم درباره اعتقاد به مهدویت^{۱۰} و همچنین سرگردانی مردم در تشخیص حق^{۱۱} و قساوت دل‌ها^{۱۲} و انکار و تکذیب امام زمان در عصر غیبت و نیز این نکته که افراد در عصر غیبت^{۱۳} در ایمان خود ثابت نمی‌مانند، مگر کسی که یقینش قوی و معرفتش صحیح باشد و نسبت به ما اهل بیت تسلیم

۱. «وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَغْدٍ حَوْفِهِمْ أَمْنًا يُعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ» (نور: ۵۵).

۲. فرزی، امید سبز: گل واژه‌هایی پیرامون شیعه و آقا حضرت مهدی علیه‌السلام، ص ۳۴.

۳. بقره: ۳۱.

۴. آل عمران: ۲۰۰.

۵. نساء: ۵۹.

۶. بقره: ۱۵۵.

۷. یوسف: ۱۱۰.

۸. نساء: ۶۹.

۹. عیاشی: تفسیر العیاشی، ج ۲، ص ۲۳۵.

۱۰. شوری: ۱۸.

۱۱. بونس: ۵.

۱۲. حدید: ۱۶.

۱۳. فرقان: ۱۱.

باشد؛ از جمله موضوعاتی است که مفسران شیعه در مورد آن‌ها به آیات مختلفی در قرآن کریم استناد می‌کنند.

مراد از اعتقاد به مهدویت، باور به وجود و حضور حضرت مهدی و شناخت ایشان است؛ بدین‌گونه که ایشان را واجب‌الاطاعه و واسطه فیوض الهی و راه رسیدن به معرفت الله بدانیم و در راه هدایت و تربیت فردی و اجتماعی خود بر اساس مبانی اسلام کوشا باشیم.^۱ بدون شك معرفت امام زمان بر حسب دلایل محکم عقلی و روایات معتبر، یکی از مهم‌ترین مسایل اسلامی است که در تمام ادوار و اعصار مورد توجه است و بُعد سیاسی آن در نظام حکومتی اسلام نقش تعیین‌کننده دارد.

اندیشه مهدویت و عقیده به آن در تاریخ اندیشه اسلامی، اعتقادی و کلامی است و از اهمیت بسیاری برخوردار است. منظور از نقش اعتقاد به مهدویت، آموزه‌های اعتقادی دینی مبتنی بر فرهنگ مهدوی است که در عصر پیش از غیبت، عصر ظهور و انتظار توانایی و قابلیت بیان نظر و ارائه راه حل‌های راهبردی در حوزه‌های متفاوت انسانی و اجتماعی را داراست؛ به گونه‌ای که می‌توان در نظام فکری مسلمانان، آن را شاخص انسجام بخش و سامان دهنده قرارداد تا در بسیاری از اظهارنظرها و ارائه‌الگوهای فکری حضور داشته باشد و مسلمانان را به صحت عمل سوق دهد. اعتقاد به مهدویت از زمانی بارور می‌شود که این عقیده به طور صحیح و با تبیین جامع، شکل بگیرد.^۲

با توجه به ضرورت شناخت امام، یکی از وظایف مهم همه خانواده‌ها در تربیت مهدوی فرزندان و نوآموزان به منظور زمینه‌سازی برای ظهور و آشناکردن آن با فرهنگ مهدویت، لازم است اولاً، خانواده خود با امام عصر عجل الله تعالی فرجه آشنایی و شناخت کافی داشته باشد؛ ثانیاً، فرزندان را با این آموزه‌ها آشنا و آن را در این زمینه تربیت کند. خانواده باید در این زمینه گام به گام با

۱. حرعاملی، اثبات الهداه بالنصوص والمعجزات من الامام الثانی العشر، ص ۴۹۸ و ۴۹۹ و نجم، آثار تربیتی اعتقاد به مهدویت، ص ۲۲ و ۲۳.

۲. نجم، همان، ص ۲۵ و ۲۶.

فرزندان حرکت کند و بر معرفت آنان به امامت بیفزاید.^۱ خانواده‌ای که به مهدویت اعتقاد راسخ داشته باشد، قطعاً در نهادینه‌سازی فرهنگ دینی مهدوی موفق‌تر خواهد بود؛ چنان‌که حضرت امام باقر (ع) فرمود: «من مات و هو عارفٌ لأمامه، لم یضره تقدّم هذا الأمر او تأخر...؛ هر کس بمیرد در حالی که امام زمان خویش را می‌شناسد، برای او ضرری ندارد که این امر [= ظهور امام زمان] جلو بیفتد یا به تأخیر افتد».^۲

فرهنگ مهدویت قبل از آن‌که به نجات و رستگاری بشر در آینده مربوط باشد، به زمان حال جوامع، به ویژه جامعه شیعی مربوط است. در آموزه‌های شیعی آمده است که خداوند در هر عصری، امامی برای مردم تعیین می‌کند و ایمان و اسلام فرد جز از طریق شناخت او و اقرار و التزام به امامتش، پذیرفته نخواهد بود. بدون این امر، رهایی از پیامدهای مرگ، به سان پیامدهای مرگ در دوران جاهلیت، ممکن نیست. پس باید به فرزندانمان پیام‌آموزیم امام مهدی کیست و چه نقشی در زندگی ما دارد. هدفی که در انتقال فرهنگ مهدویت و انتظار به دنبال تامین آن هستیم، سعادت فرد در دنیا و آخرت است.

۵. کارکرد اعتقاد به مهدویت بر فرهنگ دینی خانواده

برای بررسی نقش اعتقاد به مهدویت در خانواده، لازم است ابتدا به ابعاد گوناگون کارکرد باور به مهدویت اشاره شود: اعتقاد به مهدویت از دو جهت مادی و معنوی بر فرهنگ دینی خانواده تأثیرگذار است و زمانی که این عقیده به طور صحیح و با تبیین جامع، در خانواده شکل بگیرد خانواده مهدوی خواهد بود. چنین خانواده‌ای آرمانی و معنوی است؛ زیرا علاوه بر داشتن همه ارزش‌های انسانی اخلاقی و نقاط مثبت، از نقاط منفی آنان اجتناب می‌ورزد و در واقع به دو موضوع خدا محوری و امام محوری توجه ویژه دارد و در خانه و خانواده رنگ و بوی توجه و عشق و عرفان و اطاعت از خدا و امام زمان عجل الله تعالی فرجه ملاحظه می‌گردد.^۳

۱. ملکی‌راد، خانواده و زمینه‌سازی ظهور، ص ۱۶۸ تا ۱۷۳.

۲. کلینی، اصول کافی، ج ۱، ص ۳۷۱، ح ۵.

۳. نیلی پور، خانواده‌های مهدوی، ص ۵۳.

۱-۵. نقش معنوی اعتقاد به مهدویت در فرهنگ دینی خانواده

۱-۱-۵. بسترسازی مناسب برای نسل آینده

اصلی‌ترین اهداف فرهنگ مهدویت به نسل معاصر، شناساندن کاستی‌های وضعیت موجود و جلوگیری از رضایت به حال کنونی جامعه است. نسل جدید بعد از شناخت کاستی‌های وضعیت موجود، تلاش می‌کند وضعیت ایده‌آل بشری را برای جهانیان طبیعی کند و تبیین وضعیت ایده‌آل برای جهانیان، باعث پیدایش شوق و رغبت در آنان به تحقق چنین وضعیتی خواهد شد. پیدایش این اشتیاق جهانی، یکی از مقدمات ظهور مهدی موعود است؛ در غیر این صورت، امام مهدی باید بیش از نیمی از مردم جهان را سرکوب کند که این، با هدف ظهور آن حضرت همخوانی ندارد.

از اساسی‌ترین نقش‌های باور به مهدویت، بسترسازی مناسب نسل جدید خانواده با فرهنگ مهدوی است. همان‌طور که گیاه در بستر مناسب جوانه می‌زند و رشد می‌کند و پرورش آن، بدون فراهم کردن آب و خاک و هوای مناسب ممکن نیست؛ پرورش نسل نو و تربیت نو منتظران ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه و نوره بدون بذریابی در بستر مناسب و فضای سالم ممکن نخواهد بود. بذری اندیشه مهدویت و فرهنگ انتظار، برای جوانه‌زدن در وجود آدمی، به بستری مناسب نیازمند است تا رشد و نمو کند؛ در وجود آدمی، ریشه بدواند و به درخت پر میوه انتظار پویا تبدیل شود؛ در غیر این صورت، امر تربیت، با موفقیت کم‌تری همراه خواهد بود و اگر فضای تربیتی ما، فضای تربیت مهدوی نباشد، شناساندن فرهنگ انتظار به افراد در این فضا مانند شنا کردن بر خلاف جریان آب است. کسانی هم که به ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه و نوره ایمان دارند، خصوصاً اگر روایات و احادیثی را که از طرق شیعه روایت شده، خوانده باشند؛ باید در اطاعت اوامر خدا و اجرای تکالیف شرعی از دیگران کوشاتر و غیرت و همت و اهتمام آن‌ها در حفظ نوامیس شرع و حمایت از قرآن و احکام و دفاع از حریم اسلام و مجد و عظمت مسلمین بیش‌تر باشد.

۲-۱-۵. تربیت دینی

از کارکردهای اعتقاد به مهدویت در تربیت دینی فرزندان در خانواده‌ها، برگزاری مجالس

جشن و سرور در ایام ولادت امام عصر علیه السلام، که از عوامل مؤثر بر برانگیختن عواطف و احساسات افراد در خانواده‌ها می‌باشد. برگزاری چنین مجالسی می‌تواند در شکل‌دهی به فرهنگ عمومی نقش ایفا کند. انتقال فرهنگ مهدویت به افراد تنها از روش عملی ممکن است از طریق گره‌زدن فرهنگ انتظار با علایق آن‌ها میسر گردد. فضا سازی تربیت مهدوی در منزل باید حاکم باشد؛ یعنی فرزندانمان باید پایبندی به ارزش‌های انتظار را در خانه لمس کنند. در غیر این صورت، فرهنگ انتظار بدون پایبندی والدین به لوازم این فرهنگ در وجود افراد خانواده شکوفا نخواهد شد.

از منظر آیت‌الله صافی، حضرت ولی عصر، از جانب خدا، ولی امر و حاکم و خلیفه است و بر اموال و نفوس مردم دارای اولویت است و بر اداره امور و کارها و احقاق حقوق و دفع و رفع ظلم و اجرای احکام و سیاست و برقرار کردن عدالت در بین مردم و حفظ نظام و تأمین امنیت و آسایش خلق و عمران زمین و فراهم کردن وسایل ترقی و تعالی برای همگان، ولایت دارد. امر، امر او و فرمان، فرمان اوست.^۱ جامعه‌ای که چنین اعتقادی به ولی امر مسلمین داشته باشد، یقیناً بر تربیت دینی افراد آن جامعه تأثیرگذار است. برداشت‌های نادرستی که از زهد و قناعت و توکل و دعا و زیارت و عزاداری سیدالشهدا علیه السلام و انتظار ظهور و فرج و ثواب بسیاری از دعاها و اعمال نیک و آثار توبه و سایر این‌گونه اصطلاحات و اعمال مذهبی می‌شود و بعضی به اصطلاح روشنفکر، آن‌ها را به مذهبی‌ها نسبت می‌دهند؛ هیچ وقت واقعی نبوده است و سبب ایستایی جامعه و رکون و رکود و غرور نمی‌گردد و عرف اجتماع مذهبی، همه را در جای خود شناخته است و اگر هم افرادی دیده شوند که این اصطلاحات را به مفهوم واقعی آن‌ها شناخته باشند، معدودند و بر برداشت آن‌ها نمی‌توان دآوری کرد. این اصطلاحات همه در نظام تربیتی اسلام جایگاه ویژه و مفهوم خاص خود را دارند.^۲ هدف اسلام ساختن انسان الهی است، نه انسان مال‌دوست و نه انسان مقام‌پرست و نه انسان برده ماشین و تکنولوژی و سایر مظاهر مادی،

۱. صافی گلپایگانی، ۱۳۹۲، ص ۲۲.

۲. همان، منتخب الاثر، اثری ماندگار درباره حضرت مهدی علیه السلام، ج ۳، ص ۳۹۷.

بلکه هدف انسانی است که همه این‌ها را به طور صحیح و مشروع به خدمت کمال انسانی خود بگیرد؛ به طوری که همه مظاهر زندگی او وجهه الهی داشته باشد.

۳-۱-۵. الگوی تربیتی و تربیت اخلاقی

از ابعاد مهم نقش اعتقاد به مهدویت بر فرهنگ دینی خانواده، ایجاد ارزش‌ها و هنجارهای اخلاقی و تربیتی در فرد است. خانواده‌ای که منتظر امام زمان عجل الله تعالی فرجه الیه است، به الگو قراردادن امام و تأثیر بر مسیر زندگی خود توجه بیش‌تری دارد تا طبق خواست و رضایت امام عجل الله تعالی فرجه الیه حرکت کند. این خود، عامل مؤثری برای کسب فضایل اخلاقی برای منتظران و نشانه‌ای از خودسازی و تربیت اخلاقی متأثر از اندیشه مهدویت و عنصر انتظار است که از آن، به «جامعه‌پذیری سیاسی» یاد می‌کنند. توجه و شناخت ویژگی‌های یاران امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الیه سبب می‌شود خانواده در تربیت فرزندان به آن اهتمام ورزد و با شناخت آن خصوصیات و ویژگی‌ها، در ایجاد ملکه تقوا و در تهذیب نفس و خودسازی در خود و دیگران، تلاش کند. به این امر، در روایات نیز توجه داده شده است. امام صادق علیه السلام، از جمله اوصاف یاران امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الیه را پرهیزکاری و خلق نیکو دانسته است.^۱ نقش اعتقاد به امامت و باور به ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الیه می‌تواند برای خانواده به منظور تربیت اخلاقی و خودسازی، انگیزه لازم ایجاد کند. برای تحقق این راهبرد، یعنی رسیدن افراد به سطح اخلاقی و تربیتی مطلوب، قبل از هر چیز باید برالگوی تربیتی افراد خانواده تأکید کرد؛ زیرا خانواده بیش‌ترین نقش را در تربیت اخلاقی اعضای خود بر عهده دارد.

۴-۱-۵. عدالت اجتماعی

اعتقاد به مهدویت سبب تحقق «عدالت اجتماعی» در خانواده و در جامعه می‌شود؛ به طوری که از وظایف اخلاقی خانواده در قبال فرزندان رعایت عدالت و مساوات بین آن‌هاست. هدف از حکومت مهدوی، استقرار عدالت در جهان معرفی شده است. رسول اکرم می‌فرماید: «همچنان که از حقوق تو بر فرزندان آن است که به تو نیکی کنند؛ از حقوق آنان بر تو آن است که عدالت

۱. نعمانی، ۱۳۹۷، ص ۲۰۰.

را بین آن‌ها رعایت کنی.»^۱ امام رضا علیه السلام می‌فرماید: «در حکومت او [= امام مهدی] هر گونه جور و ستم برچیده و زمین از ستمگران پاکیزه می‌شود و او با عدالت فرمانروایی می‌کند و در حکومت او هیچ کس به حقوق دیگری تعدی نمی‌کند.»^۲ امام کاظم علیه السلام در تفسیر آیه «اعلموا أن الله یحیی الارض بعد موتها»؛ می‌فرماید: «خداوند زمین را با مردانی زنده می‌کند که یاوران مهدی در اجرای عدالت هستند.»^۳ در جامعه مهدوی، برچیده شدن یکسره ظلم وصفی حقیقی است که در سایه امنیت حاصل از برکت وجودی آن حضرت محقق خواهد شد. طبق روایات، رعب و وحشت در سایه عدل و قسط آن دادگستر بزرگ محو و نابود خواهد شد.^۴

عدالت در جامعه مهدوی، با عدالت در دیگر جوامع، تفاوت ماهوی دارد؛ چنان‌که عدالت از ویژگی جامعه مهدوی شمرده می‌شود و هدف حکومت مهدوی، استقرار ارزش‌های الهی و حاکمیت ارزش‌های وحیانی است. از آن جا که آیت‌الله صافی، عدالت اجتماعی، امنیت اجتماعی و اتحاد را از ویژگی‌های جامعه مهدوی بر شمرده است؛ و این ویژگی‌ها، تنها در جامعه مهدوی اتفاق می‌افتد. نکته اساسی و مورد توجه این است که عدالت اجتماعی در جامعه مهدوی تفاوت‌های ظاهری با دیگر جوامع دارد و این دو دسته جوامع از لحاظ ماهوی نیز با هم تفاوت دارند. تفاوت عدل در جامعه مهدوی با عدل در جوامع دیگر آن است که عدالت مهدوی، در ارزش‌های وحیانی ریشه دارد و عدالت در جوامع دیگر، ریشه در ذوق و سلیقه و ارزش‌های خودساخته بشری و مقبولیت عامه ریشه دارد. بسیاری از جوامع با ادعای دموکراسی و با هر نوع ساختار حکومتی، ادعای عدالت دارند؛ اما اجرای عدالت به معنای واقعی جز در حکومت مهدوی محقق نخواهد شد. عدالت واقعی، زمانی محقق می‌شود که حاکمیتی بر مبنای ارزش‌های وحیانی و الهی شکل گرفته باشد. عقیده به حکومت مهدی عجل الله تعالی فرجه له؛ یعنی عقیده به مساوات و برابری انسانی و اسلامی که معتقد به مساوات باید آن را در ایام غیبت ایشان، در هر

۱. متقی الهندی، کنز العمال فی سنن الأقوال و الأفعال، ج ۱۶، ص ۴۴۶.

۲. مفید، ترجمه الارشاد شیخ مفید، ص ۳۸۴.

۳. موسوی گیلانی اصفهانی، دکترین مهدویت، ج ۱، ص ۸۱.

۴. صافی گلپایگانی، ۱۴۱۹، ص ۴۷۸.

سطحی که ممکن است، اجرا کند؛ در خانواده، کوی و محله، شهر و مملکت، مطب دکتر، دکان نانوايي و گوشت فروشی، مسجد و اداره، خرید و فروش، محل کار و پیشه، همه جا، حتی در سلام و تواضع، مساوات اسلامی را باید اجرا کند.^۱

۵-۱-۵. پرورش روح امید

نقش شگفت‌انگیز امید به آینده در سعادت و موفقیت فرد و خانواده برکسی پوشیده نیست. رسول گرامی می‌فرماید: «اگر امید نبود، مادری فرزند خود را شیر نمی‌داد و کسی درختی نمی‌کاشت.»^۲ امید جریانی پویا و زنده است و راکد نیست لذا سکون را توصیه نمی‌کند. امید نور و تلاش و استحکام و تعالی را به خانواده‌ها و جامعه عرضه می‌کند. اعتقاد به رهبری امامی که آرمان‌های حقیقی انسان را لباس واقعیت می‌پوشاند. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «هر کس این مقصد را شناخته باشد، برای او به واسطه انتظارش فرج حاصل شده است.»^۳

از کارکردهای اعتقاد به مهدویت، آموزه‌های اعتقادی دینی مبتنی بر فرهنگ مهدوی است که در عصر پیش از غیبت، عصر ظهور و انتظار، توانایی و قابلیت بیان نظر و ارائه راه حل‌های راهبردی در حوزه‌های متفاوت انسانی و اجتماعی را داراست؛ به گونه‌ای که می‌توان در تفکر و نظام فکری مسلمانان، آن را شاخص انسجام بخش و سامان دهنده قرار داد تا در بسیاری از اظهارنظرها و ارائه الگوهای فکری حضور داشته باشد و مسلمانان را به صحت عمل سوق دهد. تأثیرات اعتقاد به مهدویت، از زمانی بارور می‌شود که این عقیده به طور صحیح و با تبیین جامع، شکل گرفته باشد.^۴

چنان‌که آیت‌الله صافی رحمته الله علیه بیان می‌کند، عقیده به مهدویت و انتظار ظهور موعود آخرالزمان، علاوه بر آن‌که عقیده به واقعیت و عقیده به وعده حتمی و تخلف‌ناپذیر الهی است؛ نور امید و

۱. صافی گلپایگانی، سلسله مباحث امامت و مهدویت، ج ۲، ص ۱۶۰.

۲. پاینده، نهج الفصاحه: کلمات قصار حضرت رسول، ص ۱۸۹.

۳. کلینی، اصول کافی، ج ۲، ص ۱۹۸.

۴. نجم، آثار تربیتی اعتقاد به مهدویت، ص ۲۵ و ۲۶.

آینده‌نگری را مؤکد می‌سازد و از برکاتش این است که منتظران را در راه یاری حق و دین خدا و امر به معروف و نهی از منکر و مبارزه با ظلم و زور و تسلیم نشدن در برابر باطل قوت می‌بخشد و جبهه اسلام را در مقابل کفر، چنان می‌سازد که نومی‌دی از فتح و پیروزی در آن مفهومی نداشته باشد. غرب زدگی یا شرق زدگی وقتی چیره می‌شود که ما از خود و مکتبمان ناامید شده باشیم و اصالت‌ها و سرمایه‌هایی را که داریم، کارساز ندانیم. آنان که علیه عقیده مهدویت، تبلیغات سوء و سم‌پاشی می‌کنند، می‌خواهند این موضع و سنگر را از مسلمانان بگیرند تا به آسانی مقلد بیگانگان و پذیرای عادات و تلقینات سوء آنان شوند. تا زمانی که جامعه‌ای اعتماد به نفس خود را از دست ندهد و از خود و مکتبش ناامید نشود، وابستگی فکری به بیگانگان پیدا نخواهد کرد، و اگر هم تحت سلطه سیاسی و نظامی آن‌ها واقع شد، می‌کوشد زنجیرهای سلطه بیگانه را پاره کند؛ اما اگر احساس حقارت کرد، اگر اندیشه و ایمانش شکست خورد، و اگر مکتب و راه دیگران را قوی‌تر و سازنده‌تر از راه و مکتب خود شناخت و آن‌ها را به عنوان الگو انتخاب و ترقی را در تقلید از آن‌ها گمان کرد؛ خود و ایدئولوژی‌های مکتبی خود را به فراموشی خواهد سپرد.^۱

امیرالمؤمنین می‌فرماید:

منتظر فرج باشید و از رحمت خدا ناامید نشوید؛ زیرا محبوب‌ترین کارها در پیشگاه خدای عزوجل انتظار فرج است. انجام‌دهنده فرمان ما در بهشت با ما خواهد بود و کسی که منتظر فرج باشد، همانند کسی است که در راه خدا در خون خود غلتیده باشد.^۲

تربیت خانواده بر اساس آموزه‌های مهدوی، بسترساز مناسبی خواهد شد تا اعضای خانواده با امیدی پر برکت و سازنده، ایمان‌زا و جهت‌بخش و آرمان‌ساز و شورآور مجاهد پرورش یابند. بهره‌مندی از آموزه‌های مهدوی در محیط خانواده باعث نگرش مثبت و امیدوارانه به آینده دو رو نزدیک خواهد شد و لازمه آن سلامت روان و مانع ابتلا به ناامیدی و یاس است. مطلوب

۱. صافی گلپایگانی، منتخب الاثر، اثری ماندگار درباره حضرت مهدی (عج)، ج ۲، ص ۲۲۹.

۲. مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۰، ص ۹۴.

اندیشی در اوضاع و احوالی که ابرهای تیره و تار بدبینی، افق تاریک و محکمی را ترسیم می‌کند، نوعی ضرورت است. اندیشه مهدویت، آینده‌ای درخشان و سعادت‌مندانه انسان‌ها را نوید داده است. خانواده‌های مهدوی با اعتقاد به مهدویت و انتظار صبح سپید، در افق‌های دور، نشانه‌های ساحل نجات می‌بینند و از فراگیرشدن ظلم و ستم در جهان پرآشوب، دچار یاس و ناامیدی نمی‌شوند. این ویژگی باعث می‌شود خانواده‌های مهدوی به آینده توجه بیشتری داشته باشند که امید به آینده همزاد انسان است و اگر امید را از او بگیرند، سرنوشتی جز سکون و مرگ و تزلزل نخواهد داشت.^۱

آیت‌الله صافی گلپایگانی در این زمینه می‌فرماید:

اعتقاد به مصلح جهانی به خانواده می‌آموزد امیدوار باشد؛ چون حکومت ایشان جوامع جهان را به سوی جامعه‌ای واحد و سعادت عمومی، امنیت و رفاه تعاون و همکاری و همبستگی همگانی و حکومت حق و عدل جهانی، نجات مستضعفان و نابودی مستکبران و خلافت را در بر دارد.^۲

عقیده انتظار در معنای عامش که فراگیر تمام مسلمین است و در معنای خاصش که شیعه به آن معتقد است، این حالات و خودباختگی‌ها را نفی می‌کند و مسلمانان را به بازگشت به اسلام و تمسک به وحدت اسلامی و ریشه کن کردن نفوذ بیگانه و تنفر از کفر و الحاد دعوت می‌کند. مسلمان اگرچه به ظاهر خلع سلاح شده و قوای مادی خود را نسبت به دشمن ضعیف‌تر ببیند، هرگز احساس حقارت نمی‌کند و میدان جهاد و تلاش را ترک نمی‌کند و خود را از کفار برتر می‌داند.^۳ با اعتقاد به مهدویت، در خانواده ارزش‌های اخلاقی، نظیر ایمان، تقوا، صبر و تحمل، شجاعت و فداکاری، امیدواری و تکامل روحی در خانواده به وجود خواهد آمد.

۱. پاینده، نهج الفصاحه: کلمات قصار حضرت رسول، ج ۱، ص ۱۸۹.

۲. صافی گلپایگانی، منتخب الاثر اثری ماندگار درباره حضرت مهدی (عج)، ج ۲، ص ۱۹.

۳. همان، سلسله مباحث امامت و مهدویت، ج ۲، ص ۲۳۱.

۶-۱-۵. صبر و استقامت

هرگز در يك خبر و روایت نیز نرسیده است که کارها را به آینده و ظهور مهدی واگذارید؛ بلکه به عکس، مسلمانان در اخبار و احادیث به صبر و ثبات و کوشش و استقامت و شدت تمسک به تعلیمات و برنامه‌های قرآن تشویق شده‌اند.^۱ امام علی علیه السلام در نهج البلاغه می‌فرماید:

بر انجام دادن واجبات، صبر و بر اذیت دشمنانتان، سفارش به صبر و مقاومت کنید و منتظر امامتان، مهدی منقره منتظر بشاید باشید. «همچنین فرمودند: «... بر بلاها صبر کنید، دستان و شمشیرتان را در پشت زبانتان به حرکت در نیاورید و در آنچه خداوند برای شما عجله نمی‌کند، عجله نکنید. پس اگر کسی از شما در رختخوابش بمیرد، در حالی که حق پروردگار، پیامبر و اهل بیتش را شناخته باشد؛ شهید مرده است و اجرش بر عهده خداوند است و مستوجب ثواب صالحان می‌شود.»^۲

۵-۲. نقش مادی اعتقاد به مهدویت در فرهنگ دینی خانواده

۵-۲-۱. استحکام روابط خانوادگی

اسلام برای حفظ و مهرورزی و استحکام بنیان خانواده اهمیت خاصی قائل شده است. مقصود از استحکام خانواده، فراگیری اصل اعتدال میان همگان، حاکمیت اخلاق و حفظ حقوق همه اعضاست. اهمیت پرداختن به موضوع استحکام خانواده و روابط خانوادگی، در اهمیت نهاد خانواده ریشه دارد. از کارکردهای اعتقاد به مهدویت، استحکام روابط خانواده و اظهار محبت در بین افراد است. در روایتی دیگر از امام صادق علیه السلام آمده است: «دوستی اولیای خدا واجب، ولایت آن‌ها لازم و بیزاری از دشمنان آن‌ها واجب است.»^۳ همچنین فرمودند: «دروغ می‌گوید کسی که

۱. همان، ج ۳، ص ۲۴۸.

۲. همان، ج ۴، ص ۴۰۴.

۳. صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج ۲۷، ۵۲.

مدعی است ما را دوست می‌دارد؛ ولی از دشمنان ما بیزاری نمی‌جوید.»^۱

۵-۲-۲. نام‌گذاری فرزندان

از کارکردهای مؤثر اعتقاد به مهدویت، توجه خانواده هنگام انتخاب اسم برای فرزندان و نام‌گذاری آن‌ها به نام و القاب امام زمان عجل الله تعالی فرجه، به دلیل محبت و ارادت به آن حضرت است، مانند مهدی، صاحب و حجت. این‌گزینه‌ش القاب امام زمان عجل الله تعالی فرجه برای فرزندان در اعتقاد به مهدویت و مبانی اعتقادی آن‌ها ریشه دارد. امام سجاد علیه السلام فرمود: «کسی که بر ولایت ما در غیبت قائم ما عجل الله تعالی فرجه ثابت قدم باشد، خداوند عزّو جل، اجر هزار شهید از شهدای بدر و احد را به او می‌دهد.»^۲ آیت‌الله صافی گلپایگانی در مورد استفاده از نام امام زمان برای فرزندان بیان می‌کند که حق تعیین نام با پدر است و پدر هم باید توجه داشته باشد که یکی از حقوقی که فرزند بر پدر دارد، این است که اسم خوب برای او انتخاب کند، مانند عبدالله و عبدالرحیم و عبدالرحمن و یا اسم یکی از انبیا و یا اسم یکی از ائمه علیهم السلام و بهترین اسم بین اسامی انبیا اسم مبارک خاتم الانبیا، یعنی محمد است. البته اگر مادر هم اسامی اسلامی را پیشنهاد می‌کند، خوب است که پدر با او توافق کند و منازعه نکند.

۵-۲-۳. صدقه‌دادن به قصد سلامتی امام عصر عجل الله تعالی فرجه

از کارکردهای اعتقاد به مهدویت، صدقه‌دادن خانواده‌ها برای سلامتی حضرت حجت است. بدون شک، آن حضرت، بی‌نیاز از آن است که منتظران، برای سلامتی‌اش صدقه بدهند؛ اما از نشانه‌ها و علایمی که گویای ابراز ارادت و اعلام تبعیت از آن حضرت است، صدقه‌دادن به نیابت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه است. از پیامبر ص چنین نقل شده است:

هیچ بنده‌ای ایمان نیاورد، مگر آن که من، نزد او، از خودش محبوب‌تر باشم، و خاندانم، از خاندانش، نزد او محبوب‌تر باشند، و عترت من، نزد او، از عترت

۱. همان، ص ۵۸.

۲. همان، ج ۱، ص ۳۲۳.

خودش محبوب‌تر باشند، و ذات من، از ذات خودش، نزد او محبوب‌تر باشد.

خانواده مهدوی به دلیل اعتقادی که به مهدویت دارد، برای سلامتی و ظهور امام عصر اهتمام می‌ورزد و از سویی برای این‌که در رفتار و گفتارش فرهنگ دینی مهدوی شکل بگیرد، زندگی‌اش را مطابق اهداف مهدویت جهت می‌دهد. بنابراین، کار و زحمت و پرداختن به انواع مشاغل حلال برای توسعه بر عائله و بی‌نیازی از دیگران و هدف‌های عالی‌تر، مثل رسیدن جامعه مسلمان به خودکفایی و رفع وابستگی اقتصادی به کفار نه تنها ممنوع نیست؛ بلکه از عبادات و طاعات بزرگ است. خدای تعالی در قرآن مجید می‌فرماید: «عزت مخصوص خداوند و پیامبرش و مؤمنان است.»^۱ بدیهی است یکی از موجبات مهم عزت و حفظ شرافت، استقلال اقتصادی و خودکفایی در همه شعب زندگی است؛ چنان‌که از عوامل مهم ذلت، فقر و احتیاج به بیگانه است و باید هر مسلمانی برای مبارزه با این ذلت و حفظ آن عزت، هرچه در امکان دارد، تلاش کند.^۲ دوره حکومت مهدی عجل الله تعالی فرجه له، اوج ایمان انسان به خداوند خواهد بود. انسان مؤمن، مال و صدقه‌ای برای سلامتی امام عصر خود در نظر می‌گیرد تا عزت و شرافت خود را نزد خداوند و ائمه اطهار حفظ کند و ارادت خود را به حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه له نشان دهد.

۵-۲-۴. تقویت ارزش‌های مهدوی در فضاهای آموزش

در نظام اسلامی، فضاهای آموزشی علاوه بر انتقال دانش، در پرورش همه جانبه جامعه، جهت ارتقای سطح افکار و عقاید احاد مردم نقش مؤثری دارند. از کارکردهای اعتقاد به مهدویت این است که در فضاهای آموزشی (مراکز نگهداری کودکان و دبستان‌ها و مدارس راهنمایی و دبیرستان‌ها و حتی دانشگاه‌ها) عطر و بوی فرهنگ مهدویت عملاً وجود داشته باشد؛ در غیر این صورت، اثر مثبت فضای منزل را از بین خواهد برد.

مهم‌ترین مسئله در این مرحله، لزوم هماهنگی نظام آموزشی با نظام ارزشی است. متون آموزشی مراکز علمی، باید با فرهنگ اسلامی همخوانی داشته باشند؛ در غیر این صورت، تربیت

۱. منافقون: ۸.

۲. صافی گلپایگانی، سلسله مباحث امامت و مهدویت، ج ۳، ص ۳۹۶.

همسو با فرهنگ اسلامی، بسیار سخت و غیرممکن خواهد بود. عمده‌ترین چالش‌های پیش روی جوانان، انتقال فرهنگ انتظار در این گروه‌ها و ایجاد نیاز در آنان است و پرسش‌هایی که در ذهن‌شان ایجاد می‌شود، تنها از طریق گفتمان مهدویت، قابل حل است. معتقدبودن به مهدویت بسیاری از این چالش‌های درون خانواده و به تبع آن جامعه را حل می‌کند. آشنا کردن جوانان با اندیشه مهدویت، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. متولیان امور دینی در حوزه‌های علوم دینی، آموزش و پرورش و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و دانشگاه‌ها لازم است با تهیه درسنامه‌های متناسب با سن و باحال و هوای جوانی در صدد استحکام بنیان‌های فکری آنان برآیند و از سطحی‌نگری و کم‌عمقی این گروه سنی جلوگیری کنند.^۱ در انتقال فرهنگ مهدویت به این گروه، کافی است که چالش‌ها را برطرف کنیم و این مهم از طریق نوشتن کتاب‌ها و مقالات علمی و مطمع نظر قرار دادن سوال‌ها و شبهات جدیدی که در عرصه مهدویت و آخرالزمان مطرح شده است، حاصل می‌شود.

نتیجه‌گیری

اعتقاد به ظهور منجی عالم، از اعتقادات مسلمانان و ضروری همه ادیان الهی، از جمله دین اسلام است. از ارزشمندترین و سرنوشت‌سازترین سرمایه‌های دینی - معنوی، اجتماعی و سیاسی؛ اعتقاد به مهدویت و نقش آن در زندگی فردی و اجتماعی است. باور به مهدویت می‌تواند اعضای خانواده را حول محور خود جمع کند و برای تحقق هدفی مشخص، که داشتن جهانی پر از عدل و داد است؛ آنان را به صورت یکپارچه در آورد و به آنان هویت واحد دینی دهد. نقش اعتقاد به مهدویت بر فرهنگ دینی خانواده از دو جهت تأثیرگذار است: از جهت مادی و از منظر معنوی تا خانواده‌های مهدوی، به مباحث مهدویت اشتیاق بیش‌تری نشان دهند و در مسیر زندگی‌شان معتقدتر و با ایمان‌تر شوند. بسترسازی مناسب برای نسل آینده، الگوی تربیتی و تربیت اخلاقی، عدالت اجتماعی، پرورش روح امید و استحکام روابط خانوادگی استفاده از القاب

۱. ملکی‌زاد، خانواده و زمینه‌سازی ظهور، ص ۶۶.

و نام امام عصر برای فرزندان، صدقه دادن به قصد سلامتی امام عصر عجل الله فرجه و تقویت ارزش‌های مهدوی در فضاهای آموزش؛ از جمله مؤلفه‌های اعتقاد به مهدویت است. خانواده مهدوی از ظلم و ستم در جهان پرآشوب، دچار یاس و ناامیدی نمی‌شوند و نگرش مثبت و امیدوارانه به آینده دارند. اعتقاد به مهدویت، زمانی تقویت می‌شود و بر زندگی اثر دارد که این عقیده به طور صحیح و با تبیین جامع، در خانواده فرهنگ‌سازی و نهادینه شود.

منابع

- قرآن کریم.
- نهج البلاغه.
۱. پاینده، ابوالقاسم، *نهج الفصاحه: کلمات قصار حضرت رسول*، نشر دنیای نشر، تهران، ۱۳۸۳.
۲. تونه‌ای، مجتبی، *موعودنامه فرهنگ القبایی مهدویت*، نشر میراث ماندگار، قم، ۱۳۹۶.
۳. جماعتی، حسین، *ماهیت قلمرو و کارکردهای فرهنگ دینی*، سایت پژوهش‌های معنوی، www.pambo.ir، ۱۳۹۵.
۴. حر عاملی، محمد بن حسن، *اثبات الهداة بالنصوص والمعجزات*، مؤسسة الاعلمی، بیروت، ۱۴۲۵ق.
۵. حسینی دشتی، سید مصطفی، *معارف و معارف: دایره المعارف جامع اسلامی*، نشر آرایه، تهران، ۱۳۸۵.
۶. سعیدیان، عبدالحسین، *دائرة المعارف نو*، نشر علم و زندگی، چاپ دوم، تهران، ۱۳۹۱.
۷. صافی گلپایگانی، لطف الله، *منتخب الاثر، اثری ماندگار درباره حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه)*، گلستان قرآن، شماره ۳۳، ۱۳۷۹.
۸. _____، *اصالت مهدوی*، انتشارات مسجد مقدس جمکران، چاپ چهارم، قم، ۱۳۸۵.
۹. _____، *امامت و مهدویت*، مؤسسه انتشارات حضرت معصومه (ع)، قم، ۱۳۷۷.
۱۰. _____، *سلسله مباحث امامت و مهدویت*، دفتر نشر آثار حضرت آیت الله العظمی، قم، ۱۳۹۱.
۱۱. صدوق، محمد بن علی، *کمال الدین و تمام النعمه*، مصحح: علی اکبر غفاری، نشر اسلامی، تهران، ۱۳۹۵ق.
۱۲. حر عاملی، محمد بن الحسن، بی تا، *اثبات الهداه بالنصوص والمعجزات من الامام الثانی العشر*، بی نرم افزار موعود.
۱۳. علیرضا، ابراهیم، *مهدویت در اسلام و دین زرتشت*، نشر باز، تهران، ۱۳۸۱.

۱۴. عمیدی، سید ثامر هاشم حبیب، **در انتظار ققنوس: کاوشی در قلمرو موعود شناسی و موعود باوری**، مترجم: مهدی علیزاده، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، قم، ۱۳۷۹.
۱۵. عیاشی، محمد بن مسعود، **تفسیر العیاشی**، محقق / مصحح: سیدهاشم، رسولی محلاتی، المطبعه العلمیه، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۰ ق.
۱۶. فرزی خراسانی، محمد علی، **امید سبز: گلوآژه‌هایی پیرامون شیعه و آقا حضرت مهدی عجالت‌الله تعالی**، دارالحسنین، قم، ۱۴۲۶ ق.
۱۷. کلینی، محمد بن یعقوب، **اصول کافی**، دارالکتاب الاسلامیه، چاپ ۴، تهران، ۱۴۰۷ ق.
۱۸. متقی، علی بن حسام الدین، **کنز العمال فی سنن الأفعال و الأفعال**، مصحح: دمیاطی، محمود عمر، دارالکتب العلمیه، بیروت، ۱۴۱۹ ق.
۱۹. مجلسی، محمد باقر، **بحار الانوار**، مصحح: جمعی از محققان، دار احیاء التراث العربی، چاپ ۲، بیروت، ۱۴۰۳ ق.
۲۰. _____، **بحار الانوار**، مؤسسه الوفاء، چاپ دوم، بیروت، ۱۴۰۴ ق.
۲۱. مصطفوی، حسن، **التحقیق فی کلمات قرآن کریم**، وزارت فرهنگ ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۶۸.
۲۲. معین، محمد، فرهنگ معین، امیر کبیر، تهران، ۱۳۹۱.
۲۳. مفید، محمد بن محمد بن نعمان، **ترجمه الارشاد شیخ مفید**، مترجم: سیدهاشم رسولی محلاتی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، ۱۳۷۸.
۲۴. ملکی راد، محمود، **خانواده و زمینه سازی ظهور**، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، قم، ۱۳۹۵.
۲۵. موسوی گیلانی، سید رضی، **دکترین مهدویت**، نشر: بنیاد فرهنگی حضرت موعود، تهران، ۱۳۸۴.
۲۶. نجم، نجمه، **آثار تربیتی اعتقاد به مهدویت**، مرکز تخصصی مهدویت، حوزه علمیه، مرکز تخصصی مهدویت، قم، ۱۳۹۶.
۲۷. نیلی پور، مهدی، **خانواده‌های مهدوی**، مرغ سلیمان، اصفهان، ۱۳۸۸.
۲۸. الویری، محسن، برزویی، محمد رضا، **گونه‌شناسی رویکردهای آموزه مهدویت در چهارچوب ظرفیت تمدنی**، فصل نامه علمی - پژوهشی مشرق موعود، شماره ۳۴، ۱۳۹۴.